

Сучасні проблеми редакційної політики наукового журналу

Ігор Лущик

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9766-4628>, e-mail: fizedu@gmail.com

Анатолій Тяпкін

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Розглянуто основні проблеми, із якими мають справу редакції сучасних наукових журналів, починаючи з визначення генеральної лінії і завершуючи оприлюдненням.

Ключові слова: формулювання завдань видання; робота з авторськими матеріалами; етика видавничої сфери.

Modern Issues of the Editorial Policy in a Scientific Journal

Ihor Lushchuk, Anatoliy Tiapkin

The main issues that modern scientific journal editors deal with, starting from defining the general direction and ending with publication, are considered.

Keywords: formulation of the publication tasks; work with author's materials; ethics of the publishing sphere.

Розвиток науки на сучасному етапі неможливо уявити без передових технологій, обміну думками поміж науковцями різних напрямів, а також поза процесами глобалізації. Реальні можливості для цього надають наукові фахові журнали, що оприлюднюють на своїх сторінках результати дослідницьких робіт у всіх галузях науки й техніки. Деякі з них дотепер виходять у паперовому форматі, деякі існують лише в інтернеті в електронному вигляді, але багато поєднують різні формати, використовуючи для цього різні наукометричні платформи, як всесвітньовідомі й загально визнані науковою спільнотою (зокрема, *Scopus* і *Web of Science*), так і спеціалізовані або регіональні. Безумовно, у будь-якого видання існують власні складнощі, пов'язані зі змістом і наповненням, технологіями та фінансуванням. Але водночас усі журнали, незважаючи на їхню періодичність, країну реєстрації та кількість співробітників, стикаються зі спільними проблемами.

Існують численні міжнародні організації, що намагаються підтримувати стандарти в академічній видавничій галузі. Зокрема, до них належать Міжнародна асоціація наукових, технічних і медичних видавців (*International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers, STM*) [1], яка прагне забезпечити,

щоб значні відкриття нашого часу повідомляли суспільству з високою точністю, ясністю та цілісністю; Комісія з публікаційної етики (*Committee on Publication Ethics, COPE*) [2], яка об'єднує всіх, хто займається науковими дослідженнями, та їхніми публікаціями із метою зміцнити мережу підтримки, освіти та обговорення у сфері дотримання наукової етики; Наукова видавнича асоціація відкритого доступу (*Open Access Scholarly Publishing Association, OASPA*) [3], місія якої — розроблення та розповсюдження рішень, які сприяють відкритому доступу та забезпечують різноманітну, активну та здорову спільноту відкритого доступу.

З іншого боку, для того щоб збільшити свою ефективність, урегулювати технологію та убезпечити існування від різноманітних викликів часу, не винаходячи велосипед, редакційна колегія має створити й дотримувати певну низку правил і принципів — редакційну політику, що визначає її роботу й охоплює всі аспекти її діяльності, починаючи від умов публікації, прийому рукописів і завершуючи виходом видання друком.

Основні компоненти редакційної політики:

- формулювання мети і завдань журналу (тематика, цільова аудиторія, місце в науковому співтоваристві);

- правила подавання та рецензування авторських матеріалів (вимоги до оформлення, порядок рецензування, критерії відбирання до друку);
- етичні принципи (норми поведінки для авторів, рецензентів і редакторів);
- політика оприлюднення (умови ліцензії або відкритого доступу до надрукованих матеріалів);
- фінансування (вартість публікації матеріалів, авторські винагороди або роялті).

Редакційна політика сучасного наукового журналу може зіткнутися з певними проблемами, що впливають на його ефективність, довіру до нього та загальний вплив на наукову спільноту.

У наш час існує значне розмаїття наукових журналів за галузями знань, категоріями, умовами друку та ін. Редакційні колеги журналів, які існують уже тривалий час, мають унормовану, перевірену часом політику і посідають своє місце серед колег. Певними ризиками для них слугують хіба що ригідність технологічних ланцюгів і усталеність форм. Натомість редколегіям новостворених журналів дедалі важче віднайти власну нішу, хоча на їхньому боці можуть зіграти відкритість до нових форм роботи з авторами, орієнтування на передові наукові розробки в галузях знань, що перебувають на межі сучасної науки. Тому їм слід дуже уважно підходити до планування своєї діяльності. Допомогти в цьому також може якомога тісніше співробітництво з основним споживачем і замовником своїх послуг — науковим товариством, науковцями, враховуючи їх потреби й побажання.

Правила подавання до журналу авторських матеріалів мають бути чіткими і зрозумілими для всіх зацікавлених сторін. Практика свідчить, що слід уникати надмірних вимог щодо їх оформлення в тому, що стосується шрифтів, кеглів, міжрядкових інтервалів, абзацних відступів тощо, адже це можна досить просто подолати сучасними засобами на етапі підготовки рукопису до друку (редагування та верстання), а надмірна формалізація зовнішніх умов до подання рукопису може віджахнути потенційних авторів. Зі свого боку, редакційна колегія має забезпечувати прозорість у відстеженні всіх етапів технологічного ланцюга з оперативним інформуванням авторів публікацій (надходження до

редакції, рецензування, прийняття до друку, редагування, доступ онлайн, вихід друком тощо).

Відомо, що рецензування є важливим аспектом редакційної політики наукових журналів, однак сам його процес може займати багато часу, адже іноді важко знайти кваліфікованих рецензентів, готових надавати оперативні та конструктивні відгуки. Адже можливість упередженої або несправедливої оцінки наданих матеріалів може підірвати довіру до журналу з боку авторів і наукової спільноти. Із метою забезпечення високої якості рецензій слід організувати подвійне сліпе рецензування компетентними фахівцями із періодичним контролюванням їхньої діяльності. З іншого боку, для оцінювання матеріалів, що надходять до редакції, необхідно застосовувати найсучасніші інструменти у вигляді онлайн-рецензування, інтернет-моніторинга або оновлюваних антиплагіатних програм.

Зазвичай наукові журнали віддають перевагу публікаціям позитивних результатів, нових і вражаючих відкриттів або досліджень із вагомими висновками, що може призводити до упередженості у відбиранні публікацій, коли негативні або очевидні результати, а також повторні, уточнювальні дослідження можуть бути оприлюднені з меншою ймовірністю. Це може спотворити сприйняття результатів наукової діяльності як тільки позитивних і запрограмованих, потенційно підштовхуючи до підроблених або неточних висновків, а також взагалі перешкоджати науковому прогресу, поширюючи недостовірні або невідтворювані результати. Саме відтворюваність наукових досліджень як фундаментальний їх принцип є дієвим механізмом, що унеможлиблює підробку результатів дослідження.

Зі свого боку, дослідники можуть вдатися до тиску на редакцію щодо публікації власних матеріалів, щоб прискорити кар'єру або забезпечити собі фінансування. Такий підхід може призвести до подання поспішних або неповних результатів досліджень, збільшуючи ризик помилок або недосконалих досліджень. Тому редакціям журналів необхідно віднайти баланс між дотриманням суворих стандартів і забезпеченням платформи для своєчасного, але не поспішного поширення наукових результатів.

Безумовно, наукові журнали мають відповідати високим міжнародним етичним

стандартам і рекомендаціям. Однак такі питання, як фальсифікація отриманих результатів, конфлікт інтересів, суперечки щодо авторства, плагіат і неправомірна поведінка в дослідженні можуть спричинити для редакції проблеми. Забезпечення доброчесності та етичної поведінки у видавничій діяльності вимагає активного моніторингу з боку всієї наукової спільноти та відповідного розв'язання таких питань.

Іншим важливим компонентом редакційної політики є дотримання авторських прав на інтелектуальну власність: редакція має забезпечувати баланс між захистом авторських прав з одного боку і відкритим доступом до інформації з іншого. Дотичною є проблема фінансування наукових публікацій. Останнім часом набули популярності публікації із відкритим доступом, які забезпечують безкоштовний і необмежений доступ до наукових статей. Однак фінансова стійкість моделей відкритого доступу дотепер залишається певною проблемою. Деякі журнали стягують високу плату за оброблення статей, що ускладнює публікацію робіт дослідникам із менш заможних установ або країн. Збалансування доступності та фінансової життєздатності є постійною проблемою видавців наукових журналів. Унаслідок цього вони часто зазнають фінансових складнощів, що негативно позначається на якості їхньої роботи. Одним із можливих шляхів виходу з такого становища може стати залучення додаткових джерел фінансування у вигляді партнерів, спонсорів або грантів, що дасть змогу журналам стабільно розвиватися та вдосконалюватися.

Останнім часом актуалізувалася ще одна проблема, пов'язана з так званим хижацьким видавництвом — зростання кількості журналів, які працюють за моделлю «оплата за публікацію» і

часто не мають суворої експертної оцінки матеріалів і ретельного редакційного контролю, приймаючи і друкуючи матеріали за принципом «as is» («як є») за грошову винагороду. Дослідники можуть неусвідомлено надсилати свої роботи до таких журналів, що призводить до поширення низькоякісного або псевдонаукового їх вмісту і підриває довіру до наукових журналів. Тому потенційним авторам слід уважно вивчати умови публікації, перш ніж надсилати свої розробки до таких журналів.

Редакційна політика є дієвим інструментом управління науковим журналом, забезпечуючи його точність, суворість дотримання вимог і прозорість, а також сприяючи публікації якісних, актуальних і впливових наукових робіт. Розв'язання цих і багатьох інших проблем вимагає активної участі всієї наукової спільноти, редакторів журналів, рецензентів і політиків. Зусилля, спрямовані на підвищення прозорості, удосконалення процесу рецензування, сприяння відтворюваності, боротьбу з хижацькими публікаціями і застосування етичних практик у видавництвах є вирішальними для підтримки цілісності наукового товариства та впливу наукових журналів.

Перелік джерел посилання

1. International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers (STM). URL: <https://www.stm-assoc.org/> (дата звернення: 22.02.2024).
2. Committee on Publication Ethics (COPE). URL: <https://publicationethics.org/> (дата звернення: 22.02.2024).
3. Open Access Scholarly Publishing Association (OASPA). URL: <https://oaspa.org/> (дата звернення: 22.02.2024).